

vin. Pepin se prefăcea că toamnă într-o pălnie, în timp ce avionul „zbură” deasupra orașului pictat tot ca decor. E ciudat să-l vezi pe Pepin în carne și oase, chiar dacă doar fotografiat, după ce-ai citit atâtea despre dânsul în cărțile lui Hrabal. Personajul unchiul Pepin se lăuda în gura mare (*Moartea domnului Baltisberger – Minunea noastră cea de toate zilele*), că în tinerețe a fost tras în poză de fotograf Kllica. Avea pe el uniformă militară împrumutată de la un cadet, părul – ondulat cu fierul, tenul – plăcut, la fel ca al vărului ce fusese îmblânzitor de șoareci la curtea împăratului. Și cică fetele se strângeau în dreptul vitrinei în care îi fusese atârnat portretul, alături de altele, și-și spuneau chicotind că el era cel mai chipeș, așa se lăuda unchiul Pepin, și tu, ca cititor, nu știi dacă să-i dai crezare sau nu. Eu nu-l cred pe de-a-ntregul.

Interesant de-a dreptul mi s-a părut domnul de Giorgi, pompier și membru al direcției fabricii de bere (una de vis, cu livadă de vișini și cireși, cu cioburi de sticlă înfipite pe gard, strălucitoare ca nestematele, și-un paznic ce noaptea se sfădea cu bufnițele). Acest pompier destoinic avea acasă o colecție bogată de fotografii ce înfățișau case, oameni, animale și obiecte, înainte și după incendii. Imaginile nu tocmai vesele atârnav pe pereții locuinței. Avea, de exemplu, o vacă în dublu exemplar: fericită și vie (înainte), tristă, moartă și arsă (după), deși Hrabal nu spune nimic de cum arăta în poze, bănuiesc că altfel nu se putea. Cu toți trăsnii care există pe lumea asta,

sunt sigură că pe undeva, în realitate, trăiește și un astfel de colecționar. Domnul de Giorgi ne este arătat cum a dat fuga la fabrică, împreună cu tumba de apă și toți pompierii, ca s-o dea jos de pe coșul înalt pe soția administratorului Francin. Femeie ca nimeni alta (și totuși o „văd” într-un film de Fellini sau înrudită cu un personaj de Márquez), cu plete lungi, lungi de tot, ce aveau străluciri de chihlimbar, licurici și albine, miroseau a mușețel și-a vânt, sfârâiau ca un zmeu pe cer de vară sau ca atunci când se prăjesc șnițele vieneze, așa povestește domnul Bohumil Hrabal. Aproape orice fotograf din lume, în afară de cei care pozează doar cărți poștale cu ciobani mioritici, apusuri cu sau fără palmieri, ar fi bucurios să surprindă într-o zi, pe stradă, o priveliște ca cea în care femeia berarului, cu fusta ce-i dezgolea genunchii, pedala pe bicicletă cu pletele plutindu-i în spate ca un drapel înflăcărat.

În *L-am servit pe regele Angliei*, bucătarii unui rege african, pe când frigeau la proțap o cămilă umplută cu antilope, curcani, ouă și pește, se fotografiau cu agenții secreți, „pentru amintire”. Cei ce obișnuiesc să gătească e bine să afle că burta piperată a cămilei fusese frecată cu un pământ de mentă, și că antilopele proveneau de la Zoo, cumpărate special pentru ospățul regal. Câteva pagini mai departe, după ce oaspeții isprăviseră de devorat bucatele alese, împăratul și președintele consiliului de miniștri „și-au strâns mâna în fața haitei de fotografi care au dat buzna din toate colțurile lo-

calului pentru a immortaliza, în țăcănitul zgomotos al flașurilor menite, parcă, să amintească de focurile bengale”. Focuri de soiul acesta n-am văzut niciodată, însă *flash-uri* da, așa că pot să-mi imaginez cum arată flăcările bengale. Sunt orbitoare!

La bătrânețe, a fost deseori pozat în preajma mâțelor, hrânindu-le, însă acum îmi amintesc de personajul său din *O singurătate prea zgomotoasă*, care, timp de 35 de ani, a lucrat la centrul de colectare a deșeurilor de hârtie, într-o pivniță plină cu șoareci. Uneori, la berărie, bărbatului îi ieșeau din mână paltonului sau din pantaloni șoriceii, apariții ce înspăimântau chelnerițele până la isterie. La fel ca în filmele mute, se urcau pe scaune, își astupau bine urechile și țipau. În urmă cu câțiva ani am lucrat într-o redacție pe unde se plimbau în voie astfel de arătării (mă refer la șoareci, nu la chelnerițe). Noaptea făceau curse pe birouri, în sertare și pe tastaturi, scaune, de dimineață se vedeau bine urmele lor. Într-o după-amiază de iarnă, contabilă și-a îmbrăcat paltonul greu de postav, și-a îndesat căciula de blană pe cap, ieșind ca de obicei în stradă, pregătindu-se să plece acasă. Însă avea un șoarece gri într-o mână, ce-a ieșit la iveală în stația de autobuz. N-am văzut scena cu pricina, însă mi-ar fi plăcut s-o fotografiez, chiar dacă doamna respectivă era prea cumsecade ca să i se întâmple chiar ei un asemenea necaz. Gândindu-mă la rece, judecând strict doar după rațiuni estetice, acel șoarece ar fi arătat bine numai pe

mâneca doamnei contabile. Pentru că era de postav și se asortau împreună. Mai mult, căciula și părul grizonant ce ieșea la iveală se potriveau de minune cu blana rozătorului. Până atunci, se hrănise probabil cu biscuiții uitați de reporteri pe birouri și cu paginile ziarelor vechi, depozitate pe unde se nimerea. Pe 24 noiembrie 1970, Joseph Beuys ținea în mână dreaptă un șoarece mort. Pentru că era artist (și nu contabil), și pentru că a fost fotografiat, ce s-a petrecut în acea zi a rămas consemnat în albume, antologii, eseuri. Fotografiile făcute atunci de Ute Klophaus, poartă numele „Action Dead Mouse”. *Happening-ul* fusese pus la cale de americanul Terry Fox și germanul Joseph Beuys, la Academia de Arte Frumoase din Düsseldorf, însă aceasta e o altă poveste, care nu mai are legătură cu șoarecii lui Hrabal (din *O singurătate prea zgomotoasă*), și cu atât mai puțin cu cel al contabilei (din stația de autobuz).

O voce mi-a spus că ce-a rămas din scriitorul ceh a fost îngropat în același mormânt cu mama sa, tatăl vitreg Francin, unchiul Pepin și soția Pipsi. Poate că așa e. Pe ultima o știu doar dintr-o fotografie sepia găsită pe Internet, făcută în 1956. Râde zglobiu către cineva din dreapta mea, care nu se vede, iar dragul domn Hrabal, din spatele ei, se uită direct către fotograf, dar se poate spune și că-și privește privitorii din afara fotografiei. 🍷

Înapoi la sensul de bază: o Constituție pentru libertate

BOGDAN C. ENACHE

Seul le degré de puissance politique, dans n'importe quelles mains il soit placé, rend une constitution libre ou un gouvernement oppressif.

Benjamin Constant,
Principes de politique, 1815.

SENSUL cuvântului constituție este astăzi, chiar și în cercurile academice, circumscris aproape în întregime limbajului juridic. Constituția, se zice adesea, este legea fundamentală sau legea supremă în stat. Ea este, reluând perspectiva celebrului jurist austriac Hans Kelsen, o ipoteză presupusă validă în baza proce-

durilor de creare și care, în virtutea calității sale de normă de bază, se află în vârful piramidei normelor care compun sistemul de drept¹. Deși necesară, și poate chiar eficace, lectura textului constituțional în cheia pozitivismului juridic nu reușește, din nefericire, să surprindă semnificația primordială a constituționalismului.

Constituționalismul este expresia filozofiei politice liberale

Gândirea constituțională este, înainte de orice, expresia filozofiei politice moderne la baza căreia stă, indiscutabil,

curentul de idei cunoscut sub numele de liberalism clasic. Ca urmare, natura și funcția unei constituții nu pot fi pe deplin înțelese – ba mai mult, semnificația însăși a unei constituții se pierde – în absența înțelegerii cadrului filozofic care i-a dat naștere. Gândirea politică liberală este, în termeni aristotelici, materia din care conceptul de constituție ia naștere. Însuși sensul modern al vocabulei constituție, așa cum a arătat Giovanni Sartori², nu poate fi precizat înafara tradiției clasice liberale.

Liberalismul, dincolo de numeroasele sale școli și curente, insistă asupra unei distincții stricte între stat și socie-

tate, definind în mod clar natura și funcțiile acestor două elemente care compun binomul fundamental al filozofiei politice moderne. Ele sunt două sfere distincte și autonome ale realității sociale care nu pot și nu trebuie reduse la un numitor comun.

Viziunea liberală este ancorată într-o înțelegere singulară a societății ca ordine complexă și auto-regulatorie generată de multitudinea interacțiunilor voluntare dintre indivizi înzestrați cu drepturile inalienabile – și inextricabil solidare – la viață, libertate și proprietate. Ca urmare, liberalismul reclamă limitarea drastică și precisă a rolului și acțiunii statului, definit în mod realist

Abonează-te acum!

Pentru numai **29 RON**
primiți revista **12 luni**
(economisiți **50%**
față de prețul de copertă).

3 modalități prin care vă puteți abona la "Idei în Dialog":

- Prin poștă:
C.P. C.E. - C.P. 17, București
- Prin fax:
021-311 40 75
- Prin e-mail:
abonamente@ideiindialog.ro

Instituția*.....
Numele.....
Prenumele.....
Vârsta..... Ocupația.....
Funcția.....
Str.....
Nr..... Bl..... Sc..... Et..... Ap.....
Localitatea.....
Cod poștal..... Judet/Sector.....
Telefon..... Fax.....
E-mail.....
Data..... Semnătura.....

Am plătit prin Mandat poștal Ordin de plată,
nr..... din.....
în contul **SC Realitatea - Cațavencu SA, nr. RO23
BRDE 4505 V098 9360 4500 BRD**, Sucursala Mari
Clienți Corporativi, București (CUI: R11285736).

*Se completează dacă doriți să primiți abonamentul pe adresa instituției în care lucrați. Prin completarea prezentului talon sunt de acord să primesc gratuit, prin poștă, e-mail, SMS sau alte mijloace de comunicare, materiale promoționale și oferte legate de promovarea publicațiilor ce aparțin Grupului Realitatea - Cațavencu SA, conform Legii 677/2001. Dacă nu voi mai dori ca datele mele să figureze în baza dvs. de date, vă voi expedia o solicitare scrisă la C.P. C.E. - C.P. 17, București.

Revistă lunară de cultura ideilor

Director: Horia-Roman Patapievic

NOU!
Abonați-vă acum și prin SMS.

Trimiteți un SMS la 7499 și sunteți
abonat, pe loc, pe 12 luni.
Prețul unui abonament pe 12 luni
este de 9 euro (+TVA).

Numărul este valabil în rețelele Orange și Vodafone.
În rețeaua Vodafone, costul SMS-ului de răspuns
este de 0.05 Euro+TVA

ca un grup specific de indivizi care își arogă într-un interval istoric dat exercițiul monopolului constrângerii legale. Statul nu are alt scop legitim sau altă rațiune de a exista decât recunoașterea și protejarea drepturilor individuale fundamentale și a ordinii sociale prospere și armonioase pe care respectul acestora o generează³. Orice transgresare a acestor limite, constituind în fapt o încălcare a drepturilor inalienabile ale unui grup sau altul de indivizi, îl plasează în afara sferei sale legitime de acțiune.

O constituție, în sensul său de bază, nu este altceva decât o expresie concisă a filozofiei liberale, un breviar sau un *aide-mémoire* de filozofie politică adaptat unui anumit context istoric sau cultural. Ca document politic, constituția încercă să ofere o expresie juridică gândirii filozofice liberale. Ea pleacă de la recunoașterea inviolabilității drepturilor individuale fundamentale – consacrand deci autonomia societății – și apoi încearcă să precizeze – în baza principiilor limitării, divizării și controlului puteri politice – arhitectura instituțională a statului astfel încât individul să aibă garanții credibile că statul nu va transgresa sfera sa legitimă de acțiune. Ea are ca menire, cu alte cuvinte, să schițeze substanța și forma idealului pe care îl desemnăm îndeobște cu sintagma stat de drept.

Constituția improvizată

Criticată din mai multe motive și direcții de-a lungul timpului, Constituția actuală, adoptată în anul 1991 și revizuită în anul 2003, continuă să lase impresia (mai ales prin prisma sensului liberal de bază al constituționalismului) unui asamblaj difuz de idei mult prea tributare circumstanțelor istorice nebulose în care a fost concepută.

Așa cum observa Daniel Barbu într-o carte cu un titlu grăitor⁴, ordinea constituțională instituită imediat după căderea comunismului nu a făcut obiectul unei reflecții autentice prealabile la nivelul societății, fiind mai degrabă o prelungire a dreptului public din epoca comunistă, completat cu câteva referințe la principii constituționale uzuale în practica contemporană.

La fel de actuală și de necesară astăzi ca și acum aproape două decenii, reflecția asupra principiilor constituționale de la baza comunității politice trebuie – dacă vrem să fie fructuoasă – să se întoarcă la categoriile fundamentale ale filozofiei politice moderne și să recupereze structura și problematica filozofiei clasic-liberale din care însăși ideea de constituție a luat naștere.

Arbitrariul constituțional

Dacă odinioară cuvântul constituție putea servi, în limbajul filozofiei politice, de antonim pentru arbitrar, astăzi o atare apreciere este nu doar suspectă ci de-a dreptul imposibilă.

Cea mai regretabilă evoluție în dreptul constituțional contemporan este ignorarea filozofiei politice de la baza constituționalismului care rămâne totuși, în absența unei veritabile alternative, schema normativă de bază pe

care sunt altoite, fără nici o grijă pentru coerența de ansamblu a discursului, concepte și idei împrumutate din viziuni filozofice antinomice.

Astfel, sub impactul ideologiei socialiste, sensul de bază a multor principii liberale fundamentale (precum drepturi inviolabile, domnia legii, sau guvernare reprezentativă), pe care textul constituțional ar fi trebuit să le proclame și apere, a fost deturnat până la irecognoscibil sau, în unele cazuri, aceste principii au fost în întregime înlocuite cu concepte noi a căror trasplantare pe scheletul constituționalismului modern a dus la subminarea idealului statului de drept și la instaurarea unui adevărat arbitrar instituțional.

Constituția în vigoare, de pildă, definește simultan România în articolul 1, alineatul 3, ca un „stat de drept, democratic și social” sugerând implicit că toate cele trei atribute ar fi reciproc compatibile. Sintagma stat social este însă, în lumina precizărilor de mai sus privind distincția fundamentală stat-societate de la baza gândirii instituționale, un oximoron în cel mai bun caz. Ideea de stat social se sprijină la rândul său pe un concept tot atât de lipsit de conținut și de nociv, așa-numitele drepturi sociale sau drepturi pozitive. De altfel, Constituția României reproduce *in toto* (art. 32, 33, 34, 41 și 47) constelația de drepturi pozitive stipulate formal în *Declarația universală a drepturilor omului* din anul 1948 (art. 22, 23, 24, 25, 26 și 27) la inițiativa fostei Uniunii Sovietice, și în plus adaugă o categorie foarte nouă de drepturi pozitive – drepturile ecologice (art. 35).

Cu toate acestea, nu se poate insista îndeajuns asupra faptului că drepturile pozitive nu sunt și nu pot fi drepturi și că *libertatea de a face ceva* nu poate fi echivalată, cel puțin nu în ordine politică, cu *capacitatea de a face ceva*⁵. Toate aceste așa-numite drepturi pozitive, fie că e vorba de dreptul la protecție socială, la asistența medicală, educație publică sau cultură, nu sunt altceva decât niște titluri de creanță asupra unor servicii adresate cu titlu anonim colectivității. Ele sunt incompatibile cu drepturile individuale propriu-zise care sunt prin însăși natura lor fundamentale, negative și ireductibile la alte categorii filozofice.

Statul nu poate furniza serviciile sociale reclamate de aceste așa-zise drepturi pozitive fără a aduce atingere drepturilor propriu-zise a unei anumite părți a membrilor societății; el nu poate îndeplini funcția sa negativă de protector al vieții, libertății și proprietății tuturor și în același timp interveni pozitiv în favoarea unei părți a societății fără a abdica de la un principiu fundamental al statului de drept: egalitatea în drepturi. Cerințele pozitive reclamate nu pot fi în mod substanțial conciliate cu exigențele principiului universalității drepturilor.

Ca urmare a acestor rectificări conceptuale, semnificația curentă a constituționalismului se schimbă în mod radical. Constituția nu mai este, cel puțin la nivel normativ, mijlocul prin care drepturile individuale sunt consacrate și protejate iar sfera de acțiune a statului este cât mai precis limitată; ea nu mai aspiră la instituirea stării sociale de

pace și armonie între diverși indivizi și grupuri sociale. Constituția însăși a devenit terenul de luptă dintre grupuri și indivizi dotați cu „drepturi” ireconciliabile, ea instituie, după ce a scos societatea din ipotetica stare naturală de conflict, o stare socială a conflictului legalizat al tuturor împotriva tuturor...

Către o Constituție a libertății

Limitarea intervenției statului și protejarea drepturilor individuale fundamentale nu se poate dispensa de recuperarea dimensiunii substanțiale, filozofice a constituționalismului. Înainte de a fi un document juridic, constituția este un document de filozofie politică. Numai clarificând premisele sale normative putem face din constituție un mijloc formal eficace de apărare a libertății individuale.

Liberalismul este în esență o filozofie politică fundamentată pe ideea de drepturi individuale naturale sau inalienabile. Constituția reprezintă mecanismul predilect prin care aceste drepturi, înțelese ca principii metanormative⁶ ale comunității politice, sunt instituționalizate, articulând viziunea liberală asupra statului și societății deopotrivă. Însă fără o autentică recuperare a viziunii filozofice din spatele lapidarelor principii constituționale, întreg edificiul juridic și, cu atât mai mult, cel instituțional va servi mult prea puțin libertatea egală a tuturor.

¹ Hans Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Humanits, București, 2000, trad. Ioana Constantin pp. 17-23 și 234-249;

² Giovanni Sartori, „Constitutionalism: A Preliminary Discussion”, *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 4 (Dec., 1962), pp. 853-864;

³ Frédéric Bastiat, „Legea”, trad. Cristian Preda, în A.P. Iliescu, E.M. Socaciu, *Fundamentele gândirii politice moderne*, Polirom, Iași, 1999, pp. 193-222

⁴ Daniel Barbu, *Republica absentă*, Nemira, București, 2004, pp. 145-147.

⁵ Friedrich A. Hayek, *Constituția libertății*, trad. Lucian Dumitru-Dîrdală, Institutul European, Iași, 1998, pp. 39-45.

⁶ Douglas B. Rasmussen and Douglas J. Den Uyl, *Norms of Liberty: A Perfectionist Basis for Non-perfectionist Politics*, The Pennsylvania State University, University Park, Pennsylvania, 2005, pp. 79-96.